

Skatter og Tilstande i Frankrig før Revolutionen.

Efter H. Taine.

For nogle Maaneder siden udtalte en æret Finansminister, at der skulde »meget, meget stærke Grunde til» for ham at ombytte en gammel Skat med en ny; ja han afgav endog følgende endnu videre gaaende Erklæring: «Jeg skal bemærke, at for mit Vedkommende staar det unegtelig saaledes, at de gamle Skatter, alene derved at de ere gamle, have et saa umaadeligt, ubestrideligt Fortrin fremfor ny Skatter, at jeg, ganske uden at tage Hensyn til, om det er en Indkomstskat eller en hvilkensomhelst anden Skat, man vil nævne, vil gjøre mig til en Hævder af gamle Skatter, forsaavidt vi ikke kunne undvære dem eller kaste dem bort,» (hvilket under den paagjældende Finansministers Regimente aldrig vil blive Tilfældet). «Det er jo det Mærkelige ved de gamle Skatter, at de have fundet deres Plads, at hvor haarde og trykkende de end have været den Gang de begyndte, den Gang man først gjorde Bekjendtskab med dem, Følelsen af dette Tryk dog er forsvundet. Trykket er der naturligvis, Skatten bæres, men man føler det ikke.» — Den følgende Artikel er en Illustration til den ærede Finansministers Program.

Den efterstaaende Artikel, som er et Resumé af et Afsnit i Taines nys udkomne store Værk («Les origines de la France contemporaine. L'ancien régime. Paris 1876»), omhandler et Beskatningssystem, der holdt sig saa længe, fordi de Regerende vare «Hævdere af gamle Skatter». Den aabner Blikket for Konsekvensen af Theorien: «alle gamle Skatter ere gode». Den viser de gamle Skatters «umaadelige, ubestridelige Fortrin». Og den giver en Forestilling om, hvor «mærkeligt» sandt det er, at Trykket af de gamle Skatter, — hvor haarde, ubillige og uretfærdige de end monne være, — «ikke føles». Dog turde der være dem, som mene, at det franske Folk i 1789 gav sin Tilfredshed med «de gamle Skatter» og det øvrige Bestaaende et noget usædvanligt Udtryk.

Netop et Aarhundrede før den store Revolution skrev La Bruyère (1689): «Man træffer visse vilde Dyr, Hanner og Hunner, udbredte over Landet, sorte, gustne og ganske forbrændte af Solen, knyttede til Jorden, som de gennemrode med en uovervindelig Haardnakkethed. De have ligesom en artikuleret Stemme, og naar de rejse sig paa deres Fødder, vise de et menneskeligt Ansigt, og de ere virkelig Mennesker. Om Natten trække de sig tilbage i Huler, hvor de leve af sort Brød, Vand og Rødder. De spare andre Mennesker den Møje at saa, pløje og høste, og de fortjene saaledes ikke at undvære det Brød, de have saaet». De mangle det dog i hele den følgende Menneskealder, og de dø i Masser, — det kan antages, at i 1715 døde henved en Tredjedel, sex Millioner, af Nød og Sult. Saaledes var Tilstanden i Ludvig XIVs sidste Aar, under Ludvig XV og tildels under Ludvig XVI.

I 1739 skriver d'Argenson: «Hungersnøden har nylig fremkaldt tre Opstandsforsøg. Man har paa Vejen myrdet Kvinder, der bar Brød . . . I Touraine har Bønderne i over et Aar spist Græs.» Overalt nærmer Elendigheden sig. «I Versailles taler man derom mere end nogensinde. Bønderne leve af Græs som Faar og dø som Fluere.» I 1740 skriver Massilon til Fleury: «Folket paa Landet lever i en forfærdelig Elendighed, uden Senge, uden Møbler; de Fleste mangle endog det halve Aar det Bygbrød og Havrebrød, der var deres eneste Næring; de maa tage Brødet ud af Munden paa sig og paa deres Børn for at betale Skatterne.» Og Rousseau fortæller, hvorledes Bonden maa skjule sit Brød og sin Vin for Skatteopkræverne, overbevist om, at «han er en fortabt Mand, hvis man fatter Mistanke om, at han ikke dør af Sult.» Skatteopkrævningen, skriver d'Argenson 1740, gaar for sig med en exempelløs Haardhed: «man trækker Klæderne af de Fattige; man berøver dem den sidste Skjæppe Korn; man skruer Laasene af deres Døre.» I Paris ser det omtrent ligesaa galt ud; man frygter for Oprør. Ti Aar efter er det værre endnu: Elendigheden griber stedse mere om sig, og samtidig tager Skatteindkrævningen til i Haardhed; Skatteopkræverne, med Politibetjente og Laasesmede i Hælene paa sig, brække Dørene op, bortføre Bohavet, og sælge Alt til en Fjerdedel af den virkelige Værdi. I et Sogn synes man at bemærke, at Bønderne ere federe end i de andre Sogne, — følgelig sætter man Skatten i Vejret. Et andet Sted finder man nogle Fjer, der synes at vise, at man her har Raad til at spise Høns, — altsaa højere Skat. Man gifter sig ikke mere; Befolkningen tager af i en foruroligende Grad. Bønderne flygte fra Landet til Byerne, hvor de foretrække at tigge

fremfor at paatage sig et haabløst Arbejde. I Paris bestormes man af Tiggere; Tiggeriet antager kolossale Dimensioner. I 1751 skriver d'Argenson: «Jeg hører, at den Dag, da Dauphinen og hans Gemalinde kjørte til Notre-Dame, traf de, da de kom til Pont de la Tournelle, paa over to tusinde Kvinder, der raabte til dem: «Giv os Brød; vi dør af Sult!» » Alene i Forstaden Saint-Antoine døde der samme Aar fra 20de Januar til 20de Februar over 800 Personer af Nød.

Skulde vi opramse alle de Oprør, Hungersnøden fremkalder, vilde vi aldrig blive færdige. Allerede i Provinsen Normandiet rejser Folket sig 1725, 1737, 1739, 1752, 1764, 1765, 1766, 1767, 1768 osv. Rundt omkring overfalder Kornmagasinerne af væbnede Bønder. Blodige Sammenstød mellem Bønderne og Soldaterne træffes overalt. Der er Hungersopstande i 1770 i Reims, 1775 i Dijon, Versailles, Saint-Germain, Pontoise og Paris, 1782 i Poitiers, 1785 i Aix, 1788 og 1789 i Paris osv.

Gjennemlæs den administrative Korrespondance fra de sidste tredive Aar før Revolutionen. Alt vidner her om en grænseløs Elendighed, selv om denne ikke giver sig Udtryk i Voldsgjerninger. For Bonden, Haandværkeren, Arbejderen, der skal leve af sine Hænders Gjerninger, er Livet i højeste Grad usikkert. Hvis han faar, hvad han behøver for ikke at dø af Sult, er det ogsaa det Højeste; og kun altfor ofte maa han undvære det absolut Fornødne. Fra alle Landets Egne kommer der de mest hjerteskjærende Indberetninger om den, navnlig ved et barbarisk Beskatningssystem, forarsagede Nød og Elendighed. Folket lever fra Haanden i Munden, — i det heldigste Tilfælde. Lad der støde det mindste Uheld til, — og Hungersnøden indfinder sig. Fra alle Kanter udstrækker man bedende

Hænderne mod Kongen, der er Alles Almissegiver. Folket ligner en Mand, der gaar i en Mose, hvor Vandet staar ham op til Munden; lad Bunden give en lille Smule efter, og han synker i og kvæles. Forgjæves søger den gammeldags Godgjørenhed og den nymodens Humanitet at finde Midler for at komme ham til Hjælp: Vandet staar for højt. Man maa se at sænke Vandets Niveau; man maa give Mosen et tilstrækkeligt Afløb. Saalænge dette ikke er sket, kan den Ulykkelige kun aande i enkelte afbrudte Øjeblikke, og løber bestandig Fare for at drukne. — —

Mellem 1750 og 1760 begynde Lediggængerne, der leve i Overflod, at betragte Arbejderne, der sulte, med Medynk og Uro. Hvorfor ere Arbejderne saa fattige? hvorfor mangle de, der saa Kornet, Brød? Den første Grund er den, at en Mængde Jorder ere forladte og henligge i udyrket Tilstand. Efter de bedste Kilder henligger en Fjerdedel af Jorden fuldstændig udyrket. Hederne og Lyngsletterne have et uhyre Omfang. Udstrakte Egne, der meget vel kunde dyrkes, henligge som Ørkner. Ved Preuilly bedækker f. Ex. Lyngen fyrretyve tusinde Arpents god Jord. Agerdyrkningsselskabet i Rennes erklærer, at to Tredjedele af Bretagne ere uopdyrkede. Det er ikke Ufrugtbarhed, der er Skyld heri; det er Tilbagegang. Jorder, der i 1665 kunde bortforpagtes for 2957 Livres, maa i 1747 bortforpagtes for 900 Livres. Ejendomme, som i 1660 rigeligen underholdt to Godsejerfamilier, kan hundrede Aar senere neppe skaffe en Bondefamilie dens tarvelige Udkomme. Frugtbare Marker forvandles i Løbet af hundrede Aar til øde Sletter; hvor Vinranker før voxede, voxer nu Lyng. Ploven har forladt en stor Del af Jorden;

den øvrige Del dyrkes paa en ynkelig elendig Maade, og slaar Høsten ikke til, mangler man Saakorn, maa ogsaa denne opgives. Ethvert Uheld, der støder til, tynger ligesaa meget paa Fremtiden som paa Nutiden. I Toulousain dør i 1784 og 1785 en stor Mængde Trækdyr paa Grund af Tørken; Følgen er, at mange Agerbrugere herefter maa lade deres Marker henligge udyrkede. — Hertil kommer saa, at hvad der dyrkes, behandles paa en aldeles middelalderlig Maade. I 1789 erklærer Arthur Young, at «Agerbruget i Frankrig staar paa samme Trin som i det tiende Aarhundrede.» De Redskaber, Bonden bruger, ere jammerlige. Jernploven kjendes ikke; mange Steder er man ikke kommet videre end til Virgils Plov. Gjødningen er i højeste Grad sparsom. I de frugtbare Egne omkring Toulouse giver Kornet, 1778, kun fem Fold; i mindre frugtbare Egne kun tre Fold. De slette Veje og daarlige Samfærdselsmidler gjør Tilførselen vanskelig. Er det muligt at leve til næste Høst? Det er det Spørgsmaal, man i Tiden før Revolutionen bestandig gjør sig. Ved Siden af Kopperne, der af otte Dødsfald foraarsager ét, finder man i dette Tidsrum en ligesaa ødelæggende Sygdom: Sulten.

Og hvorledes ser denne Befolkning ud? «Det er umuligt», fortæller Arth. Young, «for en Englænder at forestille sig de Dyr, der opvartede os i Gjæstgiverstedet «Chapeau Rouge» i Souillac. Af Høflighed kalder man disse Væsener Kvinder; i Virkeligheden ere de omvankende Bunker Gjødning.» Alt tyder paa Nød og Elendighed. Bonden er lille, svag, udtæret, rynket, gammel før Alderen. Han dyrker Korn og Vin, men maa afstaa, hvad han høster, for at betale sine Skatter og Afgifter, og lever kun af et elendigt sort Brød og Vand. Gifter

han sig, og faar han Børn, saa forøges dog ikke Befolkningen derved; thi Masser af Børn dø; Mødrene mangle Mælk. «Bonden», skriver en Adelsmand, Lucas de Montigny, «holdes nede i Elendighed og Fortrykthed af Mænd, der ikke ere umenneskelige, men som — især hvis de høre til Adelen — gjøre sig skyldige i den Fordom at betragte Bonden som værende af en anden Art. Godsejeren betragter sine Bønder som Husdyr, af hvilke den størst mulige Nytte skal drages. Paa sin Side søger Bonden at arbejde saa lidet som muligt. At dovne er hans største Nydelse. At avle Børn er det eneste Arbejde, han frivilligt paatager sig.» Den højeste Grad af Urenlighed, Elendighed og Ynkelihood i fysisk, moralsk og intellektuel Henseende gjenfindes overalt. Bonden er skabt til at lide. —

Naar Mennesket lider Nød, forbitres han; men naar han baade er Ejendomsbesidder og lider Nød, forbitres han endnu mere. Han har kunnet finde sig i Nøden; han finder sig ikke i at blive plyndret. Saadan var dog Bonden stillet 1789; thi igjennem hele det attende Aarhundrede havde han erhvervet Jord. Hvorledes var dette under saa ulykkelige Forhold muligt? Ja, det lyder utroligt, men er dog vist, og man kan kun forklare sig det ved den franske Bondes Karakter, ved hans Ædruelighed, hans Udholdenhed, hans Haardhed imod sig selv, hans Forstillelse, hans nedarvede Lidenskab for Jordejendommen. Han havde levet af Savn; han havde sparet Skilling paa Skilling. Hvert Aar gik nogle Sølvstykker til den lille Pose Dalere, der laa nedgravet paa det hemmeligste Sted i hans Kjælder. Den Bonde, hvorm Rousseau taler, der skjulte sin Vin og sit Brød, havde ganske vist et endnu mere hemmelighedsfuldt Gjemmested: nogle Sølv-

skillinger i en Uldstrømpe eller i en Krukke undgaa endnu lettere end det Øvrige Skattebetjentenes Efterforskninger. I Pjalter, med nøgne Fødder, ernærende sig af sort Brød, rugede han over den lille Skat, paa hvilken han støttede saa mange Forhaabninger, og lurede paa en gunstig Lejlighed, der heller ikke udeblev. «Trods alle sine Forrettigheder», skriver en Adelsmand i 1755, «ruinerer Adelen sig og gaar hver Dag tilbage, og tredje Stand bemægtiger sig Formuen.» Talrige Ejendomme gaa saaledes, ved Tvangssalg eller frivillige Salg, over i Hænderne paa Finansmænd, Handelsmænd, rige Borgerfolk. Men vist er det, at den forgjældede Godsejer finder sig i mange partielle Afhændelser, inden han kan beslutte sig til at skille sig ved det Hele. Bonden, der har bestukket Forvalteren, staar paa Lur med sin Skat. «En daarlig Jord, naadige Herre! Den koster Naadigherren mere, end den indbringer». Talen er om en Stump afsidesliggende Jord, hvis Forpagter ikke mere betaler og maaske endog falder Ejeren til Byrde. Ejeren kan trøste sig med, at den afhændede Mark ikke vil gaa tabt for ham, da han forbeholder sig Tilbagekjøbsret til den, saa at han en skjøn Dag kan overtage den igjen, og foreløbig kan han opkræve forskellige Ydelser og Afgifter. Desuden ligger der jo en hel Del forladte Jorder rundt omkring; Ejendomsretten over dem maa afstaas, hvis de skulle opdyrkes. Og Regeringen hjælper med hertil: da den dog ikke kan opkræve Skatter paa de forladte Jorder, gaar den ind paa midlertidigen at trække sin tunge Haand tilbage. Ved Ediktet af 1766 tilstaas der de nyopdyrkede Jorder Skattelettelse i femten Aar, — og Følgen er, at i tre Aar opdyrkes 400,000 Arpents i 28 Provinser.

Saaledes smuldrer Herresædet gradvis hen og formindskes. Tilsidst har paa mange Steder Godsejeren — foruden Slottet med tilhørende lille Avlsgaard, der indbringer 2 eller 3000 Francs om Aaret — kun sine Lensrettigheder tilbage; Resten af Jorden har Bonden faat. Allerede henimod 1750 bemærker Forbonnais, at mange Adelige og Nobiliterede, «der leve i stor Fattigdom, uagtet de af Navn besidde uhyre Ejendomme», have solgt til lav Pris, ofte kun for Skattens Beløb, til smaa Agerbrugere. Allerede henimod 1760 skal en Fjerdedel af Jorden været kommet i Hænderne paa Jordbrugerne. Samtidige Iagttagere vidne om denne Bondens Lidenskab for Grundejendom. Alle de Laverestilledes Sparepenge ere i Frankrig bestemte til Kjøb af Jord. Tallet paa de smaa Landejendomme stiger derfor ogsaa bestandigt. Necker siger, at der er «en uhyre Masse» af dem. Arth. Young undrer sig i 1789 over deres vidunderlige Mængde, og «er tilbøjelig til at tro, at de udgjøre en Tredjedel af Riget», altsaa omtrent ligesaa mange som nu.

Men idet Bonden bliver Landejendomsbesidder, falder alle Byrderne paa ham. Saalænge han var simpel Daglejer og kun havde sine Arme, ramte Skatten ham kun halvt; thi «hvor der Intet er, mister Kejseren sin Ret». Nu nytter det ikke, at han er fattig og giver sig ud for at være endnu mere fattig, — Skattekræveren har faat Greb i ham og kan holde sig til hans Ejendom, og han tager Alt, hvad han kan faa. Det nytter ikke, at Bonden arbejder og arbejder, — Hænderne vedblive at være tomme, og ved Aarets Slutning opdager han, at han ikke har produceret Noget for sig selv. Jo mere han tjener, og jo mere han producerer, des tungere bliver hans Byrder. I 1715 udgjør «la taille» — en Skat, der bæres af Alle,

som ikke hørte til de privilegerede Klasser, Adelen og Gejstligheden — og den Kopskat, han betaler, 66 Mill.; 1759 93 Mill., i 1789 110. I 1757 er Skatten 283,156,000 Livres, i 1789 476,294,000. — I Theorien, af Humanitet, vil man ganske vist lindre hans Nød, og man har Medynk med ham. I Praxis, af Trang og Vane, behandler man ham, i Overensstemmelse med Kardinal Richelieus Forskrift, som et Trædyr, der faar sin Havreration knapt tilmaalt, fordi man er bange for, at det skal blive for stærkt og uregerligt; man behandler ham «som et Muldyr, der — da det er vant til at trælle — tager mere Skade af en god Hvile end af et haardt Arbejde.» — —

Lad os et Øjeblik betragte den Udsugelse, Bonden er Gjenstand for; den er uhyre og langt større, end vi kunne forestille os. Hvis man vil have, at han skal vedblive at dyrke Jorden, maa man give ham en bestemt, ukrænkelig Del i Høsten, omtrent Halvdelen af Bruttoudbyttet, hvoraf man ikke kan tage Noget uden at ødelægge ham. Denne Halvdel forslaar akkurat — men heller ikke mere — til at forrente Kapitalen, til at vedligeholde den, til at dække Forskudene, til Arbejdsløn og til Risiko-præmien. Først efterat disse absolut nødvendige Udgifter ere afholdte, kan der tales om et Nettoudbytte, Økonomisternes «produit net», der kan beskattes. Af dette Nettoudbytte tage Kongen og Tiendetageren Halvdelen, hvis Ejendommen er stor; det Hele, hvis den er lille. En stor Forpagtergaard i Picardie indbringer sin Ejer 3600 Livres; men til Kongen maa der betales 1800, til Tiendetageren 1311 Livres; en anden, i Sousonnais, bortforpagtet for 4500, betaler 2200 Livres i Skat, og desuden 1000 Ecus i Tiende. En tredje indbringer sin Ejer 114, betaler Statskassen 138 og Kirken 121. Af en

fjerde faar Ejeren kun 238, Statskassen derimod 348. Reglen er, at de store Forpagtergaarde indbringe Ejeren 10 Livres pr. Arpent, hvis Driften er fortrinlig, 3 Livres, hvis den er jævn god. De smaa Forpagtergaarde og Halvforpagtergaardene indbringe kun $\frac{3}{4}$ Livre i det heldigste Tilfælde, ofte knap $\frac{1}{3}$ Livre pr. Arpent. Statskassen og Kirken tage Broderparten. Det Ejeren maa bekoste paa sine Arbejdere, er saa godt som Intet; det er ikke Udgifterne hertil, der beklippe Nettoudbyttet saa stærkt. Her, i Poitou, findes f. Ex. en Avlsgaard, der indbringer 8 Sous pr. Arpent. Dens 36 Arbejdere forbruge hver aarlig for 26 Francs Rug, for 2 Francs Grøntsager, Salat og Olje, for $2\frac{1}{2}$ Francs Flæsk, 16 Pund Kjød, en aarlig Udgift af ialt 36 Francs. Man træffer Gaarde, hvor disse Udgifter ere endnu knappere. Alligevel bliver der kun en ren Bagatel tilbage til Ejeren: — det er Kongen og Kirken, der tage Resten. Alene i direkte Skat — «taille», «accessoires», Kopskat, «vingtièmes», Pengeafgift til Hoveriets Afløsning — maa der i Almindelighed betales over 50 pCt., paa nogle Steder over 70 pCt.!

Men man maa ikke tro, at Fiskus kun holder sig til Ejendommen og lader den Besiddelsesløse slippe fri. Nej, hvor der ingen Jord er, griber den fat i Manden; hvor der ingen Kapitalindtægt er, beskattes Arbejdslønnen. Alle de foran nævnte direkte Skatter, med Undtagelse af «vingtièmes», ramme saavel Ejeren som den Besiddelsesløse. Den ynkeligste Daglejer maa betale sin Kopskat, og det en meget alvorlig Skat. Paa Landet kan Godsejeren, selv om han er privilegeret, blive nødt til at betale for sine Arbejdere, hvis han ikke vil have, at de skulle dø af Sult og ophøre at arbejde: det kan ogsaa være i Godsejerens Interesse at give Arbejderen hans Ration

Brød, ligesom man giver Oxen Hø. - I Paris maa den elendigste Kludesamler, den jammerligste Rendestensroder, saasnart han har et Sted, hvor han kan hvile sit Hoved, betale sin Kopskat paa $3\frac{1}{2}$ Livre. For at han ikke skal glemme at betale, er den Lejer, der fremlejer sine Værelser, ansvarlig. I Tilfælde af Restance sender man en «blaa Mand», en «garnisaire», en Soldat eller Betjent, der tager Logis og faar Underhold hos Skatteyderen. Intet Sted, ikke det jammerligste Hul slipper for det modbydelige Regiment af Skattekrævere, Retsbetjente, «les garnisaires». Det er for dem, at man saar og høster og arbejder og lider; og hvis de Kobberskillinger, som man i Ugens Løb med Møje har sparet sammen, ved Aarets Slutning udgjøre et Sølvstykke, falder det i Skattekræverens Pose.

Men man skulde se Systemet i Gang! Det er en plump slet arbejdende Flaaningsmaskine, der gør ligesaa megen Skade ved den Maade, hvorpaa den virker, som ved det den tilsigter. Og det Værste er, at man forlanger af Skatteyderne, at de skulle flaa sig selv. I hvert Sogn er der to, tre, fem, syv saakaldte Skatteindkrævere («collecteur»), der ere forpligtede til at fordele og opkræve Skatten. Ingen Forretning er byrdefuldere; Enhver søger at undrage sig den; bestandig lyder der Klager over, at Folk ikke ville paatage sig den. I nogle Sogne ere Skatteindkræverne smaa Ejendomsbesiddere; andre Steder Haandværkere og Arbejdere; atter andre Steder maa man endog tage Kvinder dertil. De ere ansvarlige, med Person og Gods, for hvad der overdrages dem at indkræve. De løbe saaledes en betydelig Risiko, og mange af dem maa i Fængsel afsone Skatteydernes Restancer. Bestandig maa der anvendes Tvang imod dem. De maa udsuge de Skattepligtige; hvis ikke, blive de selv udsugede. Hver

Søndag, hver Helligdag, holde de sig ved Kirkedørene, for at minde Restancedragerne, og hele Ugen igjennem maa de løbe fra Hytte til Hytte for at indkræve, hvad man skylder dem. I Almindelighed ere de aldeles uvidende Personer, der hverken kunne læse eller skrive, ikke engang skrive en Kvitering; de maa derfor føre en Skriver med sig, og selvfølgelig giver dette Anledning til mangfoldige Snyderier. Foruden Skrивeren føre de «les garnisaires» med sig, Folk af den laveste Klasse, daarlige Arbejdere uden Arbejde, der føle, at de ere forhadte og handle i Overensstemmelse hermed. Men man bestræber sig dog ikke for at slippe for disse modbydelige Væsener, og det er endog sjældent, at man betaler sin Skat, før man har faaet sin «garnisaire» indkvarteret hos sig. Bonden ligner sit Æsel, der maa drives frem med Prygl, og han handler heri klogt, selv om han tilsyneladende er dum. Skatteindkræveren, der jo er ansvarlig, er altid tilbøjelig til at sætte den prompte Betaler i højere Skat, og Følgen er, at Ingen kan staa sig ved at være en prompte Betaler. Den Skattepligtige har udregnet, at Udpankning, Retsforfølgning, Indkvartering af «le garnisaire» og de andre Ubehageligheder, dog ikke koste ham saa meget som en Forhøjelse af Skatten, og af to Onder vælger han det mindste. Imod Skatteudskrivningen har han kun ét Middel: sin virkelige eller forstilte, ufrivillige eller frivillige, Fattigdom. Enhver Skattepligtig frygter at vise sin Skatteevne, og undlader i Alt, hvad der træder frem for Andres Blik, at benytte sig deraf. Hr. de Choiseul-Gouffier vilde paa egen Bekostning forsyne sine Bønders Huse med Teglstenstag for at sikre dem mod Ildebrand; Bønderne takkede ham for hans Godhed, men bad ham lade deres Huse forblive som de vare, da de

vilde faa højere Skat, hvis Husene havde Teglstenstag i Stedet for Straatag. Atter og atter udtales det i den Tids Beretninger, at Frygten for at komme til at betale en Daler mere i Skat afskrækker fra de fordelagtigste Foretagender. «Hvis jeg tjente mere, vilde det kun være til Skattekræverens Glæde», siger Bonden. Det ubegrænsede Plyndringssystem berøver Folk Lysten til at være velstaaende. Fejhed, Dvaskhed, Ligegyldighed, Mistroiskhed ere Systemets Følger. —

I ethvert Land har Fiskus to Hænder, den ene synlig, som ligefrem roder i den Skattepligtiges Pengekasse, den anden, der skjuler sig og benytter en Mellemand, for at ikke en ny Udpresnings forhadte Lys skal falde paa den. Her, i Frankrig før Revolutionen, tages ingen Forsigtighedsregler af saadan Natur: den anden Klo er lige saa synlig som den første, og efter hele dens Bygning og alle Klager at dømme kunde man næsten være fristet til at tro, at den er endnu mere saarende. For det Første bortforpagtes de indirekte Skatter, Saltskatten, Afgiften af Drikkevarer osv. — «la gabelle», «les aides», «les traites» — til Mænd, hvis Haandværk det er at presse saa meget ud som muligt. De staa ligeoverfor den Skattepligtige som hans Udsugere; de have kjøbt ham. Dette antyder tilstrækkeligt de indirekte Skatters Optrædelsesmaade. Dernæst bringe disse Afgifter Inkquisitionen ind i hver en Husholdning. Enhver Person paa over syv Aar er forpligtet til at købe mindst syv Pund Salt om Aaret, og Saltet koster før Revolutionen 8 Gange mere end nu. Skattebetjentene trænge ind i Husene for at se, hvorledes det kjøbte Salt anvendes. Det er forbudt at bruge saa meget som et Lod af de syv obligatoriske Pund Salt til Andet end til «pot et salière». Hvis en Bonde

sparer paa Saltet til Suppen for at kunne salte noget Kjød eller Flesk, — ve den Ulykkelige! Flesket konfiskeres, og der idømmes en Bøde paa 300 Livres. Bonden skal ved Magasinet købe sig noget andet Salt, og han faar et Bevis herfor, som han maa forevise ved hver Husvisitation. Saa meget desto værre for ham, hvis han ikke har Raad til at købe dette andet Salt; saa maa han sælge sit Kreatur og lade være med at spise Kjød eller Flesk; og dette er ogsaa Reglen. Det er endvidere forbudt at bruge andet Salt end de syv Pund til «pot et salière». »Jeg kjender«, fortæller Letrosne, «to Søstre, der boede en Mil fra en By, hvor Saltmagasinet kun holdtes aabent om Lørdagen. Deres Saltforraad var sluppet op. For at hjælpe sig de tre, fire Dage, der vare tilbage til Lørdag, lod de koge noget Saltlage, hvoraf de uddrog nogle Lod Salt. Husundersøgelse af Saltbetjentene og Forhør! Ved Hjælp af Venner og Beskyttere slap de dog med at betale 48 Livres.» Forbud mod at øse Søvand og Vand af salte Kilder, under Straf af Bøder paa 20 og 40 Livres. Forbud mod at bringe Kvæget hen til saltholdige Steder og mod at lade det drikke af Søvandet, under Straf af Konfiskation og Bøder paa 300 Livres. Forbud mod at salte Makrelene paa forskellige Maader. Befaling til at bruge et vist Kvantum Salt ved Nedsaltningen af Fisk. Befaling til hvert Aar at tilintetgjøre det naturlige Salt, der paa flere Steder danner sig. Befaling til Dommerne om strengt at haandhæve Saltlovgivningen. Vi overspringe en Masse andre Forbud og Befalinger, hvoraf der er i hundredevis. Denne Lovgivning falder som et Fangegarn over Skatteyderne, og Saltbetjenten, der kaster det ud, er interesseret i at gribe dem i Forsyndelser. Se hvorledes Fiskeren er nødt til at brække sin Tønde op; se Hus-

holdersken, der maa lede efter sit Skinkebevis; se Saltbetjenten, «le gabelou», der smager paa Saltet, og som — hvis det er for godt — paastaar, at det er Kontra-
bande, fordi Saltet fra det ene avtoriserede Magasin plejer at være halvt fordærvet og blandet med Grus!

Imidlertid stige andre Betjente, Vinbetjentene, ned i Kjælderen. Der er Ingen værre; der er Ingen, der med mere Begjærlighed griber ethvert Paaskud til at anklage Folk for Lovovertrædelser. «Lad en godgjørende Borger give en Flaske Vin til en stakkels Døende — og han faar en Proces paa Halsen, Mulkter osv. . . . En stakkels Syg, der faar sin Præst til at skaffe ham en Flaske Vin, udsætter sig for at paaføre baade Giveren og Modtageren en ødelæggende Proces. Dette er ikke Opspind.» Vin-
afgifterne («les aides») ere kolossale; naturligvis benytte Beboerne sig af de snedigste Kreb for at unddrage sig dem; men Skattebetjentene passe skarpt paa, og de have Ordre til at foretage jævnlige Husundersøgelser og til at føre et skarpt Tilsyn med alle Beboernes Vinkjældre. Først maa Vinproducenten betale. Saa kommer Turen til Vinhandleren. Hin har for fire Fade Vin til en Værdi af 600 Frs. maattet betale over 100 Frs.; denne maa for at kunne afsende de samme fire Fade betale 75 Frs. Endelig afsendes da Vinen; men «la ferme» foreskriver, hvilken Vej den skal følge, og hvis den fjerner sig herfra, konfiskeres den. Hvert Øjeblik undervejs maa der betales. Et Skib med Vin fra Languedoc, der sejler op ad Rhône'n, og ned ad Loire for ad Biare-Kanalen at naa Paris, maa undervejs — foruden Rhône-Afgifterne — betale 35 à 40 forskellige Slags Afgifter, foruden Indførselsafgiften i Paris. Og disse Afgifter skulle betales paa 15 eller 16 forskellige Steder. Hvis alle Afgifterne kunde betales ved et enkelt

Kontor, vilde Rejsen forkortes med 12 à 14 Dage. Mellem Pontarlier og Lyon er der 25 à 30 Afgifter at betale; mellem Lyon og Aigues-Mortes endnu flere; den Vin, der i Bourgogne koster 10 Sous, koster derfor i Lyon 18, i Aigues-Mortes over 25 Sous. Endelig naar Vinen da Paris; her maa der i Oktroj betales 47 Frs. pr. Muid. Vinen kommer saa ned i Værtshusholderens Kjælder; dér maa der betales 30 eller 40 Frs. for Retten til at udskjænke. Alle disse Afgifter løbe i Forening op til en Sum, som i den Grad trykker Vinproducenten, at Vingaardsmand og Tigger, efter Arthur Youngs Udsagn, ere synonyme Udtryk. Fra Vingaardsmanden, der producerer Vinen, til Værtshusholderen, der udskjænker den, — hvormange Folk fortrædiges ikke og hvilken Udsugelse! — Hvad Saltskatten angaar, medfører den aarlig 4000 Beslaglæggelser, 3400 Fængslinger og 500 Domme, der lyde paa Pisk, Landsforvisning og Galej-slaveri. — Ja, hvis man nogensinde har haft to Skatter, som i Forening rigtigt forstod ikke blot at plyndre, men at ophidse Bønderne, de Fattige og Folket, — saa er det Saltskatten og Vinskatten. —

Det staar da fast, at Skattebyrden er Hovedaarsagen til Elendigheden. Det er Skatterne, der ere Skyld i det dybe Had til Fiskus og dens Agenter, Oppebørselsbetjente, Magasinforvaltere, Skattebetjente, Oktrojbetjente, Toldbetjente osv. Men hvorfor er Skatten saa trykkende? Svaret er ikke tvivlsomt: det, der gjør Byrden saa knugende, er den Omstændighed, at de Stærkeste, de, der ere bedst i Stand til at bære den, have vidst at unddrage sig herfor. Det er Omfanget af Skatteprivilegier, der er den første Aarsag til Elendigheden.

Adelen og Gejstligheden ere ikke blot fritagne for «la taille personnelle» men ogsaa for «la taille d'exploitation», forsaavidt de selv drive deres Ejendomme eller lade dem drive ved Bestyrere. Saaledes bliver en stor Mængde Ejendomme fri for denne Skat, der følgelig udelukkende kommer til at hvile paa de Ikke-Privilegerede. Ja, de Privilegerede behøve kun at paastaa, at deres Forpagter er Bestyrer, saa slipper Ejendommen fri; thi Skattefolkene tør ikke undersøge Paalideligheden af dette Foregivende for nøje. Men «la taille» stiger stadig, og ved den skal stedse flere Udgifter bestrides. Følgen er da, at tredje Stand udelukkende eller saa godt som udelukkende maa levere en stor Del af Midlerne til Bro-, Vej- og Kanalvæsenet, til Politi- og Retsvæsenet, til Finansforvaltningen, til Undervisningsvæsenet, til Postvæsenet, til Hospitalerne, til Provinsforvaltningen osv. osv. osv.

Kopskatten, «la capitation», var oprindelig inddelt i 22 Klasser og skulde hvile paa Alle i Forhold til deres Formue; men Gejstligheden løskjøbte sig strax, og Adelen manøvrerede saa godt, at dens Skat tog af efterhaanden som tredje Stands tog til. En Greve eller Marquis, der efter Bestemmelserne af 1695 skulde betale 2500 Livres, betaler nu kun 400; men den Borgermand, der i 1695 betalte 70, betaler nu 720! Adelsens Byrde reduceredes til en Sjettedel, medens tredje Stands blev mere $\frac{1}{2}$ end tidoblet! Den rige Adelsmand slipper med at betale 1 pCt.; den fattige Borgermand maa betale 11 pCt.

Hvad Tyvendeafgiften, «les vingtièmes», angaar, er Misforholdet noget mindre; men det staar dog fast, at de Privilegerede ikke betale Halvdelen af, hvad de burde. Et adeligt Gods, der efter den opgivne Indtægt skulde betale 2400, betaler kun 1216. Meget værre er det med

de Godser, der tilhøre Prinserne af Blodet: i Stedet for at betale 2,400,000 Livres betale de kun 188,000. — Afgiften for Hoveriets Afløsning, der oprindeligt havde været knyttet til Tyvendeafgiften, sættes senere i Forbindelse med «la taille», og væltes følgelig over paa de i Forvejen stærkest Betyngede. — Overalt staar Skattebyrden i omvendt Forhold til Skatteevnen. Ikke blot fritages Adelen og Gejstligheden til Skade for de Ikke-Privilegerede; men selv blandt disse sidste nyde de Rigere Begunstigelser paa de Fattigeres Bekostning. Jo rigere man er, des mindre betaler man. Særlig gjælder det om Byerne ligeoverfor Landet: den rige Kjøbstadboer betaler mindre end den fattige Bonde. —

«Sire,» udbrød den 4de Maj 1789 Biskoppen de la Fare, «Sire, det Folk, De hersker over, har givet umiskjendelige Beviser paa sin Taalmodighed. Det er et Martyrfolk; Livet er kun en eneste stor Lidelse for det.» Tro dog ikke, at dette Martyrfolk ikke føler Trykket: «Jeg er elendig, fordi man tager for meget fra mig, fordi man ikke tager nok fra de Privilegerede. Ikke blot lade de Privilegerede mig betale for sig, men de opkræve hos mig deres gejstlige og feodale Afgifter. Naar jeg af en Indtægt paa 100 Frs. har givet 53 eller mere til Skattekræveren, maa jeg betale 14 til Godsejeren og 14 til Kirken, og af de 19, der blive tilbage, skal jeg desuden tilfredsstille «le rat-de-cave» (Vinskattebetjenten) og «le gabelou» (Saltskattebetjenten). Jeg elendige Mand maa alene betale to Regeringer, af hvilke den ene, Kommunalregeringen, er unyttig og betydningsløs, og den anden, Centralregeringen, der blander sig i Alt og er allevegne paa Færde, har uhyre Fornødenheder, der væltes over paa mine magre Skuldre.» Saadanne Klager gjenlyde

stedse hyppigere. «Gud give», udbryder en Landsby i Normandiet, «at Kongen vilde forsvare den elendige Borger, der udpines og tyranniseres af Adelen, Gejstligheden, Retsadministrationen og Skatteforvaltningen.» «Sire», skriver en Landsby i Champagne, «Sire, Alt hvad man sender os fra Deres Majestæt, er Forlangender om Penge. Man har rigtignok lovet os, at det skulde faa en Ende, men hvert Aar bliver det værre. Vi kaste ikke Skylden over paa Deres Majestæt, dertil elske vi Dem højt, men paa de Folk, hvoraf De betjener Dem, Folk, der bedre forstaa at varetage deres egne end Deres Majestæts Interesser. Vi troede, at de bedrog Dem, og i vor Sorg sagde vi os: hvis vor gode Konge blot vidste det! . . . Vi overvældes af Skatter. Vi have hidtil givet Dem en Del af vort Brød, og bliver det saaledes ved, ville vi snart mangle det tørre Brød. Hvis de saa de ynkelige Hytter, som vi leve i, og den jammerlige Føde, vi spise, vilde De røres Hvad der piner os mest, er, at de mest Velstaaende betale mindst. Hvorfor skal de Rige betale mindst, og de Fattige mest? Skal man ikke betale efter sin Evne? Vi forlange dette, Sire, fordi det er retfærdigt . . . Befri os for Udsugerne; befri os for Saltskatten. Dette forlange vi; alle Deres Majestæts øvrige Undersaatter ere ligesaa trætte heraf som vi!» Skatterne og Privilegierne, — det er de to Fjender, som de folkelige Mindeskrifter, de saakaldte «cahiers», stedse rette deres Angreb imod. «Vi knuses af Skatterne . . . Skatterne overstige vor Evne Vi kan ikke taale mere Vi bukker under for hvad man fordrer af os Arbejderen beskattes, Lediggængerens slipper fri Lensrettighederne ere de værste af alle; de skade os mere end Uvej og Hagl . . . Hvorfor skal tredje Stand alene

betale for de Veje, hvor Adelen og Gejstligheden ruller afsted i Karet? . . . Hvorfor skal en Adelsmands Tjener behandles bedre end en Bonde?» osv. osv. —

Bonden er ikke stillet bedre end sin Oxe eller Æsel. Derfor kan man heller ikke vente mere af ham end af Oxen og Æslet. Systemet avlede Elendighed; med Elendigheden følger Dumhed, Dvaskhed, Fejhed, Overtro, Uvidenhed. «Folkets store Masse», skriver Guvernør Morris i 1789, «har til Religion sine Præster, til Lov sine Overordnede, til Moral sin Interesse. Det er saadanne Skabninger, som, ledede af drukne Præster, nu ere paa Frihedens store Vej, og den første Brug, som de gjøre af Friheden, er at gjøre Oprør, fordi der er Mangel. Kan man vente det anderledes? Til den økonomiske Tilstand maa den intellektuelle svare. Da under Ludvig XV nogle Børn forsvinde, tror Folket, at Kongen har ladet dem bortføre, fordi det hed sig, at hans Læger havde foreskrevet ham at bade sig i Blod. Under Ludvig XVI er Folket fuldt og fast overbevist om, at Hungersnøden er fremkaldt ved Kunst. I 1789 fortælle Soldater, at «Prinserne og Hoffolkene have ladet Melet kaste i Seine'n for at udhungrer Paris»; og da en Officer spørger dem, hvorledes de kunne tro paa en saadan Dumhed, svare de: «jo, det er ganske vist, Hr. Løjtnant, Beviset er, at Melsækkene vare bundne til med blaa Baand!» Argumentet er overbevisende! I Samfundets laveste Klasser fabrikeres der de modbydeligste Røverhistorier om Hungerspagten, Bastillen, Hoffet osv. Ludvig XVI, Marie Antoinette, Greven af Artois, Madame de Lamballe, Polignac'erne, Skatteforpagterne, Godsejerne, de fornemme Damer figurere heri som Vampyrer og blodtørstige Sjæle. Man læse den Tids Skandskrifter; man betragte Træsnit og Billeder fra

den Tid! — Alle politiske Forholdsregler, alle Begivenheder misforstaas paa den besynderligste Maade. Arthur Young bliver paa sin Rejse arresteret i en Landsby, fordi Bønderne tro, at Dronningen har givet ham Ordre til at underminere Byen og sprænge den i Luften; hvem der undslipper skal sendes til Galejerne. Et andet Sted hedder det sig, at Dronningen og Greven af Artois have udsendt ham, for at han kan foretage Opmaalinger, hvorefter en ny Skat skal paalignes Bønderne. Paa et misforstaaet Ord, paa den mindste Antydning opføre de deres Luftkaster, som Ingen kan faa dem til at forlade. I 1789 udbreder der sig det Rygte blandt Landbefolkningen, at Skatterne herefter udelukkende skulle bæres af Adel og Gejstlighed, at Bonden skal være fri for alle Afgifter, at han skal opbryde Kornmagasinerne osv. I Auvergne brænde Bønderne de adelige Slotte, uagtet det, som de sige, «gjør dem meget ondt» at skulle mishandle «saa gode Herrer» paa en saadan Maade; men der er ikke Noget at sige hertil: «Kongen har befaleet det». Fantasien er levende; Synet kort. Kornmagasinerne plyndres og brændes. Skattebøgerne, Regnskabsbøgerne, Adels og Klostrenes Dokumenter, alle disse forbandede Sager, der overalt skabe Skyldnere og Undertrykte, kastes i Ilden. Forbitrelsen mod alt dette bemalede Papir, mod Embedsmænd, mod dem, der have Noget at gjøre med Kornhandelen, er blind og rasende. Det løsslupne vilde Dyr sønderslaar Alt, og saarer kun sig selv herved; det styrter brølende løs paa den Hindring, som det skulde gaa udenom. Imod alle sine naturlige Førere rejser det sig. Det nytter ikke, at de have de bedste Hensigter; det vægrer sig ved at tro derpaa; det er tidligere blevet pint for stærkt, og nu har det Mistillid til Alt, selv til det Bedste.

Mercier klager i 1788 over, hvorledes den tidligere Ærbødighed afløses af Uforskammethed. «Naar jeg i tidligere Dage kom ind i et Bogtrykkeri, hilste Svendene høfligt; nu glor de paa En, og neppe har man naat Døren, førend de begynde at tale om En paa en meget usømmelig Maade.» Madame Vigée-Lebrun giver i 1788 et Selskab; hendes Gjæster fortælle med Bestyrtelse: «Pøblen i Paris har paa den plumpeste Maade insulteret Forbikjørende; adskillige Karle sprang op paa Vogntrinet og raabte: næste Aar staar I bag paa Kareten, og vi sidder indeni!» Folket, der forstøder sine naturlige Ledere, søger andre, og søger dem blandt de Dristigste, de Voldsomste, de haardest Undertrykkede. Systemet har avlet Kjæltringer, der ere rede til Alt. Den høje Told fremkalder Smugling, som ikke kan forhindres af de 50,000 Mand, de indenlandske Toldsteder anvende. Paa sine Steder er hvert andet Menneske Toldbetjent, hvert andet Smugler. Jo højere Skat, des højere Præmie paa Lovovertrædelse. Men Folket er for Lovovertræderne, for Smuglerne, for Banditterne, imod Politiet; intet Symptom er alvorligere: naar Folket foretrækker Lovens Fjender for Lovens Forsvarere, er Samfundet i Færd med at gaa i Forraadnelse. Hvad kan Politiet udrette, naar en Fjerdedel, en Tredjedel eller vel en endnu større Del af Befolkningen mangler Brød? Tror man, at Folk vil finde sig i at dø af Sult! Tiggeri og Vagabondage tage til efter en utrolig Maalestok. Tiggere, Vagabonder, Tyve, Røvere, Smuglere, Kjæltringer af alle Arter fremkaldes af Systemet, — og omstyrter det.

Hvad forslaar den væbnede Magt mod saadanne Forhold? De et hundrede og halvtresindstyve tusinde Mænd, der skulde opretholde Ordenen, ere opfyldte af de samme

Følelser, som de fem og tyve Millioner, der skulle finde sig i Ordenens Aag. De Aarsager, der opløse Nationen, opløse ogsaa Hæren. Af de 90 Millioner, Statskassen aarlig maa udbetale i Sold, gaa de 46 Millioner i Officerernes Lommer; til Soldaterne bliver der kun 44. Den Ulighed, som den offentlige Mening rejser sig imod, gjør sig intetsteds stærkere gjældende end i Hæren: paa den ene Side, til de Faa, al Æren, Fordelen, Penge, Nydelser, Fornøjelser, alt Godt og Behageligt; paa den anden Side, til de Mange, Sult, Underkuelse, Prygl, hundsk Behandling. Paa den ene Side den højeste Adel; paa den anden den laveste Pøbel. Det er i Folkets laveste Bærme, at Soldaterne maa søges. Samfundets Forsvarere søges i de Klasser, der angribe Samfundet.

Richelieus og Ludvig XIV's Administration har øvet sin Virkning: al provinsiel og kommunal Patriotisme er ødelagt. Den lavere Gejstlighed staar fjendlig ligeoverfor Prælaterne, Provinsadelen ligeoverfor Hofadelen, Vasallen mod Lensherren, Bonden mod Kjøbstadboeren, Lav mod Lav, Sogn mod Sogn, Nabo mod Nabo. Privilegier og Misundelse skiller Alle ad. Den Stærktbeskattede staar mod den Lavtbeskattede. «Enhver», klager Turgot, «tænker kun paa sig selv; intetsteds ser man nogen Fællesinteresse.» I halvandet hundrede Aar har Centralmagten, for at kunne herske, udsaaet Splittelse. Den har holdt Folk borte fra hverandre; den har forhindret dem i at slutte sig sammen, og Resultatet er blevet, at de ikke kjende hverandre: den ene Klasse kjender ikke den anden; den Ene gjør sig af den Anden et fuldstændigt Fantasibillede; hver maler med sin Fantasis Farver; den Ene forestiller sig en Idyl, den Anden et Melodrama; den Ene forestiller sig Bonden som en smægtende Hyrde;

den Anden tænker sig Adelsmanden som en blodig Tyran. Ved dette gjensidige Ubekjendtskab med hverandre og ved denne hundredaarige Afsondrethed have Franskmændene mistet Evnen til at handle i Fællesskab. En samlet Optræden er dem en Umulighed. I Farens Øjeblik vover Ingen at stole paa sine Naboer eller sine Ligemænd. Ingen véd, hvor han skal søge en Vejleder. «Man træffer ikke en Mand, der kan svare for det mindste Distrikt; man træffer ikke en Mand, der kan indestaa for en Anden». Splittelsen er fuldstændig og uhelbredelig. Theoretikernes Utopi er bleven opfyldt: den vilde Tilstand begynder atter. Der findes kun løsrevne Individuer, stillede op ved Siden af hverandre; hvert Menneske er henvist til sin oprindelige Svaghed, og den første Bande, der forstaar at danne sig, har Magt over det isolerede Individets Liv og Gods. Kun den faareagtige Vane at lade sig lede er bleven tilbage, — den Vane at se henimod Centrum, Paris, hvor alle Befalinger komme fra. Provinsen tør ikke røre sig, før den har faaet Ordren fra Paris; Provinsen tør ikke engang danne sig nogen Mening, saalænge Paris ikke har talt. — Til dette fører den monarkiske Centralisation. Den berøver Grupperne deres Sammenholdskraft, Individet al Spændkraft. Tilbage er en Bunke Menneskestøv, der hvirvles op, og som med en uimodstaaelig Magt i en eneste Masse føres frem under Stormens blinde Paavirken.

Vi vide allerede, hvorfra Stormen kommer, og for at faa Vished herom behøver man blot at se, hvorledes tredje Stands Klageskrifter ere blevne forfattede. Det er den Lovkyndige, den lille Landprokurator, den misundelige Advokat og Theoretikeren, der har styret Bonden. Bonden holder paa at faa nedskrevne sine lokale og personlige Klager, sin Forbitrelse mod Skatterne og Afgifterne,

sin Ansøgning om, at hans Hund bliver fri for at bære Klodsen, og at han selv faar Lov til med Bøssen at sikre sig mod Ulvene. Advokaten leder og styrer, og indhyller det Hele i Menneskerettighedernes Stil. Advokater, Prokuratorer, Notarer, Underdommere, «les gens de robe», søge Understøttelse hos tredje Stand, tale løkkende Ord til dem, love dem Guld og grønne Skove. Og Bonden og Borgeren lade sig lede: Folket lader sig lære af Advokaten; den Mand, der fører Lansen, lader sig styre af den Mand, der raader over Fraserne: — et farligt Symptom, der i Forvejen angiver, hvad Vej Revolutionen skal følge.

Lidenskaberne søge at skaffe sig Anseelse ved at ty til Theorien; Theorien tyer til Lidenskaberne, for ved Hjælp af dem at naa til praktisk Anvendelse. Theorierne om «Nationens Ret», «Folkets Ret», og Folkets Lidenskaber gaa Haand i Haand. Man har præket for Folket, at det er Suveræn; nu vil det ogsaa optræde som Suveræn. Intet er mere naturligt. Nogle tusinde Frasemagere kaste flere Millioner Vilde frem; Værtshuspolitiken faar Gadeopløbene til Tolk og Redskab. Paa den ene Side giver den raa Magt sig i det radikale Dogmes Tjeneste. Paa den anden Side giver det radikale Dogme sig i den raa Magts Tjeneste. Og det er de to eneste Magter, som, i det opløste Frankrig, holde sig oppe paa det Øvriges Levninger.
